

asemaansa Tiedeakatemiassa vahvisti edelleen hänen nimityksensä Tiedeakatemian kansatieteellisen museon johtajaksi. Sjögren keskittyi noina vuosina tutkimuksissaan pääasiallisesti liivin ja komin kieliin. Molemmista näistä kielistä hän laati yksityiskohtaisen tieteellisen sanakirjan ja kieliopin, vaikkakin ne jäivät muiden tiedemiesten täydennettäväksi ja julkaistaviksi hänen kuolemansa jälkeen.

Vaikuttajana ja välittäjänä

Aikanaan Sjögren tunnettiin Tiedeakatemiassa lujana suomalaisten etujen puolesta-puhujana. Hyvä esimerkki tästä oli Tiedeakatemian vuonna 1840 Länsi-Siperiaan aloittama suuri tutkimusretki. Koska Sjögren ei itse terveydellisistä syistä pystynyt lähtemään tällaiselle obinugrilaisia koskevalle tutkimusmatkalle, jotkut akateemikot ehdottivat, että hänen tilalleen otettaisiin unkarilainen Antal Reguly. Sjögrenin kuvaus siitä, miten hän vakuutti Tiedeakatemian siitä, että nuori ja suhteellisen tuntematon suomalainen tutkija nimeltä Matthias Alexander Castrén olisi paljon sopivampi suorittamaan tällaisen matkan, muistuttaa paljon enemmän kansainvälistä ryöväriromaania kuin erästä aatehistorian vaihetta. Erityisen tärkeä osuus Sjögrenillä oli näinä vuosina kansallisten tieteiden kehittämisen kannalta nuorten suomalaisten neuvonantajana ja opastajana. Castrén oli vain yksi esimerkki tästä. Sjögren antoi Lönnrotille eppisten kalevalamittaisten runojen monia toisintoja, jotka hän itse oli kerännyt Karjalasta 1820-luvulla ja auttoi Lönnrotia myöhemminkin kielitutkimuksissa. Erityisen tärkeä Sjögrenin suomalaiselle tieteelle tekemä palvelus oli se, että hän varmistti, että kansallisen identiteetin pohjana olevat tieteelliset aineistot, analyysit ja päätelmät pääsivät sen ajan oppineen maailman tiedoksi. Tämän tärkeän vuorovaikutuksen mahdollisti se, että Sjögrenin tutkimukset julkaistiin saksaksi Tiedeakatemian eri vuosijulkaisuissa.

Pohdittaessa Sjögrenin panoksen merkitystä Suomen kansallisen identiteetin muodostumisessa on tarpeen miettiä, miksi suomalainen historiankirjoitus näyttää jättäneen ottamatta Sjögrenin huomioon. Osittain syyt ovat henkilökohtaisia; ei Sjögrenin elämäntyyltiin eikä hänen kuolintapaansa sisältynyt sellaisia sankarillisia aineksia, joita kansallissankareilta edellytetään (erityisesti kun verrataan Sjögreniä hänen suojattiinsa, Castréniin). Osittain syyt ovat poliittisia. Sjögren oli yksi niistä useista Suomen ulkopuolella asuvista suomalaisista, jotka joutuivat 1840-luvulla nuorten kansallismielisten kritiikin kohteiksi. Mutta luultavasti tärkein syy oli, että siitä, mitä Sjögren sai aikaan Suomen hyväksi, tuli hyvin pian yleistä tietoa, jota ei enää yhdistetty hänen nimeensä. Lönnrot, joka oli sekä tieteelliseltä kannalta että henkilökohtaisesti suuressa kiitollisuuden velassa Sjögrenille, tiesi tämän paremmin kuin useimmat muut. Sjögreniä koskevassa muistokirjoituksessaan hän luonnehti Sjögrenin työtä yksinkertaisella tavalla:

että me virta silmiemme edessä harvoin muistamme lähdettä,
josta se sai alkunsa, ja leipä suussa emme ajattele sitä, joka
muokkasi maan tai kylvi siemenen.

Sjögrenin jäämistö

On vielä yksi Venäjän ja Suomen intressien otollinen kohtaamisalue, jonka olen tarkoituksella jättänyt viimeiseksi, koska se ei koske sitä, mitä Sjögren on jo antanut tieteelle vaan sitä, mitä hän saattaa vielä tarjota. Tarkoitan Sjögrenin jäämistöä, josta on melkoisia kokoelmia Venäjän Tiedeakatemian Pietarin osastossa, Helsingin yliopiston kirjastossa, ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kokoelmissa. Sjögreniltä saatuja kirjeitä on tallella myös Euroopan eri kaupunkien arkisto- ja kirjastokokoelmissa. Sjögrenin jäämistö on tieteelle edelleenkin hyvin tärkeä sekä määränsä että monipuolisuutensa vuoksi. Sjögren ei ollut vain suuri dokumenttien keräilijä; hän oli innokas hamstraaja — olivatpa kyseessä ainutlaatuiset muistiinpanot sukupuuttoon kuolleesta murteesta tai ystävän lähettämästä vierailukutsusta.

Pietarissa säilynyt aineisto koskee enimmäkseen Sjögrenin tieteellistä työtä. Niiden tietojen perusteella, mitä on ollut saatavissani, uskon, että Sjögrenin Pietarissa oleva arkisto koostuu enimmäkseen kentällä tehdyistä muistiinpanoista, hänen Pohjois-Venäjälle ja Kaukasiaan tekemiensä tutkimusmatkojen dokumenteista — sekä käsikirjoituksista että julkaisuista. Lisäksi aineistossa on luonnoksia hänen myöhemmin julkaistuista töistään; lukuisia raportteja, jotka on laadittu osana akateemikon virkavelvollisuuksia; laajoja kokoelmia Suomen, Karjalan ja Inkerin kansanrunoutta; ja aineistoa, joka liittyy Sjögrenin varhaisimpiin vuosiin.

Helsingin yliopiston kirjastossa olevat aineistot liittyvät suoranaisemmin Sjögrenin henkilökohtaiseen elämään. Hallitseva on hänen päiväkirjansa, *Allmänna Ephemerider*. Tämä noin 8 000 sivua käsittävä jatkokertomus alkoi 1. syyskuuta vuonna 1806, ja tuskin päivääkään kului ilman merkintää Sjögrenin kuolinpäivään 18. tammikuuta 1855 saakka. Päiväkirja on kirjoitettu suurimmaksi osaksi ruotsiksi (mukana on joitakin lyhyitä jaksoja ranskaksi, saksaksi ja latinaksi). Päiväkirjan tehtävä vaihtelee vuosien kuluessa. Kauttaaltaan diskurssiivisena ja analyttisena se sisältää suurimmasta osasta Sjögrenin elämää myös yksityiskohtaiset tiedot kirjoittajansa ruokavaliosta, terveydestä ja fyysisestä kunnosta. Välistä se palvelee muistikirjana, kun muuta paperia ei ollut käytettävissä, ja on näin myös kielitieteellisten, historiallisten, kansatieteellisten ja kansanrunoutta koskevien muistiinpanojen ja näyttöiden varasto. Sjögrenin elämän loppupuolella, kun hän ei tuntenut enää oloaan turvalliseksi Pietarissa sekä Tiedeakatemian sisäisten riitojen että lisääntyvien poliittisten vaikeuksien vuoksi, päiväkirja muuttuu sävyiltään sisänpäinkatsovaksi ja miltei vainoharhaiseksi; silloin päiväkirjan kirjoittamisella oli selvä terapeuttilinen merkitys.

Päiväkirjan lisäksi Helsingin yliopiston kirjasto omistaa neljäkymmentäyksi kansiota henkilökohtaisia papereita, jotka vaihtelevat koulu- ja yliopistomuistiinpanoista ja harjoitusvihkoista sekä Sjögrenin elämänsä aikana vastaanottamista monista tuhansista kirjeistä hänen henkilökohtaiseen albumiinsa, hänen yksityiskohtaiseen lääke-

tieteelliseen omaelämäkertansa, runoihin ja saarnoihin. Sjögrenin kirjeenvaihto on erityisen tärkeä kahdesta syystä. Yhtäältä Sjögren piti sitä liitteenä päiväkirjalleen — toisin sanoen molemmat on luettava yhdessä, jotta saisi täydellisen kuvan Sjögrenin toiminnasta. Toinen syy on hänen kirjeenvaihtonsa koko ja laajuus. Siihen sisältyy kirjeenvaihtoa kaikkien Euroopan osien sen ajan johtavien tiedemiesten kanssa, suuria määriä kirjeenvaihtoa Suomen kansallisliikkeen johtavien henkilöiden kanssa Turun romantiikan ajoilta 1800-luvun puoliväliin ja huomattava määrä kirjeenvaihtoa Viron kansallisliikkeen johtohenkilöiden kanssa. Toisaalta täydellisenä vastakohtana tallella on myös kirjeenvaihtoa Sjögrenin pankinjohtajan kanssa sekä puolikirjallista suomenkielistä kirjeenvaihtoa etäisen sukulaisen kanssa, joka halusi Sjögrenin apua lakiasian hoitamiseen. Tärkein Sjögreniä koskeva dokumentti Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa on Sjögrenin 143-sivuinen käsikirjoitus *Sjelfbiografi*, joka on kirjoitettu noin vuonna 1845 ja julkaistiin Aulis J. Joen vasta vuonna 1955 suomentamana nimeltä *Tutkijan tieni*.

Sjögreniä koskevaa tutkimusta: joitakin linjoja

Suomalaisille ja venäläisille tutkijoille tämän Sjögrenin arkiston mahdollinen arvo sen jälkeen, kun kolme pääkokoelmaa on kunnollisesti luokiteltu ja koordinoitu, olisi suunnaton. Ensinnäkin Sjögrenin kenttämатkojen julkaisematon aineisto täyttäisi sinänsä aukkoja ja antaisi historiallista syvyyttä ja yksityiskohtia useille tieteenaloille. Ajattelen tässä erityisesti niitä Sjögrenin Pietariin tuomia näytteitä kielistä, joista tähän saakka on ollut tuskin ollenkaan muistiinpanoja tai udmurtin kielen sanakirjan käsikirjoitusta.

Toiseksi on monia aiheita, joita Sjögrenin päiväkirjan ja muiden paperien koordinoitu tutkimus voisi hyödyllisesti valaista. Kansallisliikkeen tutkimiseen sekä kulttuuripoliittisena ilmiönä että sen varhaiseen esiintymiseen Suomessa olisi Sjögrenin papereissa hyödyllistä aineistoa erityisesti Hrochin, Smithin ja Ernest Gellnerin viimeaikaisten tutkimusten valossa. En tiedä ketään muuta keskieurooppalaista kansallismielistä, joka olisi jättänyt niin paljon ensikäden henkilökohtaista aineistoa omasta henkisestä *Bildungistaan* ja aatemaailmansa muovutumisesta. Edellä esittämästäni on myöskin käynyt selväksi, että Sjögrenin jäämistöllä on paljon kerrottavaa 1800-luvun alun matkustuksen yksityiskohdista, erityisesti sellaisilla alueilla, missä 'sivistynyt ihminen' ei ollut koskaan käynyt.

Mielestäni rikkain aihevarasto piilee niiden eri paikkojen sosiaalhistoriassa, joissa Sjögren vietti elämänsä ja joista hän on tehnyt epätavallisen yksityiskohtaisia muistiinpanoja: koulupoikana noina kriittisinä aikoina, jolloin Suomi siirtyi Ruotsin valtakunnasta osaksi Venäjää; opiskelijana Turun romantiikan kukoistuskaudella; tutkijana kaukaisen Pohjolan pienissä kaupungeissa ja erämaahökkeleissä, joissa hän vietti uuvuttavia vuosia; mutta ennen kaikkea akateemikkona Pietarissa vuodesta 1829 vuoteen 1855. Sosiaalhistoriallisena dokumenttina Sjögrenin päiväkirja antaa selvän raken-

nekuvan akateemikon elämästä: viikoittaiset kokoukset ja keskustelut, säännölliset virkavelvollisuudet, joita akateemikkojen oli hoidettava arvostelujen kirjoittamisesta sensuroinnin neuvonantoon. Tätä rakennekuvaa Sjögrenin päiväkirja elävöittää kirjoittajan antaessa terävällä kynällä tehtyjä henkilökuvia akateemikkotovereista ja heidän yläpuolellaan olevista byrokraateista ja ministereistä, ja joissakin tapauksissa itse keisarin neuvonantajista. Sjögren kuvaa elävästi hermostunutta, kiihkeää odotusta, joka liittyy virassa kohoamiseen ja kunniamerkin saantiin, ja jota seuraa masennus ja huoli siitä, miten pystyisi lunastamaan kunniamerkkinsä ja maksamaan korkeamman aseman tuomat kustannukset.

Kirjoittajan elämän loppua kohti lukija myötäelää yhä enemmän Sjögrenin ahdistuneisuutta, kun toisaalta oman maan kiihkeät nuoret kansallismieliset parjasivat häntä 'ei-suomalaiseksi', koska hän toimi ulkomailla, ja toisaalta hänen mahdollisuutensa toimia oman maan kansallisaatteen hyväksi olivat vähenemässä Nikolain Venäjän vaikeutuvien poliittisten olojen takia. Vallankumousten vuonna, 1848, Sjögreniä ruvettiin seurailemaan. Sjögren tajusi poliisin tarkkailevan itseään tapahtuman jälkeen, jossa hänen tyttärensä pidätettiin Talvipalatsissa hänen valmistauduttuaan tunkeutumaan tsaarin puheille. Tyttären tarkoituksena oli esittää henkilökohtainen protesti tsaarille siitä, että liiviläisiä yritettiin pakolla käännättää ortodokseiksi. Sjögrenin päiväkirjamerkinnät välittävät valtioneuvoksen nöyryytyksen tunteen hänen joutuessaan rehentelevän nuoren poliisiupseerin kuulusteltavaksi ja sen jälkeenkin hänen jatkuvan pelkonsa omasta henkilökohtaisesta turvallisuudestaan. Kuitenkin vielä synkemmin paljastuu päiväkirjasta hänen toinen pelkonsa: se että tästä lähtien hänen mahdollisuutensa edistää edelleenkin oman maansa intressejä loppuisivat tähän.

* * * * *

Edellä esittämäni seikat — niin tieteelliset kuin henkilökohtaiset, yhtä hyvin poliittiset kuin kulttuuriset — pakottavat meidät nyt lopulta miettimään, miten Sjögrenin kokoelmat voitaisiin järjestää niin, että niistä olisi saatavissa paras mahdollinen sekä Suomen että Venäjän historialliseen, kansalliseen ja yhteiskunnalliseen tutkimukseen. Tämä Venäjän ja Suomen intressien otollisen yhteensattuman viimeinen vaihe olisi asianmukainen ja sopiva tapa kunnioittaa Sjögrenin 200-vuotismuistoa.